

Gemerts Heem

Nummer 3 - 2012

Jan Timmers

Historisch groen in Gemert-Bakel

Het thema voor de open monumentendag 2012 is “historisch groen”. Het is goed om daar even bij stil te staan, want “groene” landschapselementen worden vaak over het hoofd gezien als het gaat om cultuurhistorisch waardevolle objecten.

Het processiepark in Handel is één van de historische tuinen en parken in de gemeente. Ze werden aangelegd in het begin van de 20ste eeuw, met uitzondering van het park rond het kasteel dat in zijn huidige vorm uit de 19de eeuw dateert.

Bij monumenten denken we in eerste instantie aan kastelen, kerken, kloosters, landhuizen en andere gebouwen. Maar er is nog veel

De ommuurde tuin van het voormalige Kapucijnenklooster in Handel met onder meer een flink aantal fruitbomen.

Historisch groen of groen op historie? Op de muur van de kasteeltuin groeien veel soorten planten. Niet alleen 63 verschillende soorten korstmossen, maar ook andere typische muurbegroeiing zoals muurvaren, gele helmbloem, muurleeuwenbek, muurbloem. Daarnaast ook planten die niet echt muur-gebonden zijn.

meer monumentaals te beleven. In de directe omgeving van kastelen, kloosters en landhuizen treffen we bijvoorbeeld vaak historische tuinen of zelfs parken aan. Het zijn juist deze tuinen en parken, landgoederen en buitenplaatsen die in de erfgoedwereld worden gevangen onder de noemer "Historisch Groen". In Gemert kennen we allemaal de tuin of het park rondom het kasteel. Samen met de omliggende landerijen in De Hoef kunnen we dat een landgoed of buitenplaats noemen. En eigenlijk hoort daar dan ook nog de kerk bij. Wat minder bekend is de voormalige kloostertuin van Nazareth en nog minder bekend is de nog bestaande tuin van het voormalige Kapucijnenklooster in Handel. Uiteraard hoort in dit rijtje Historisch Groen zeker ook thuis het processiepark achter de kerk van Handel.

Landgoederen in de Peel

Behalve tuinen en parken kunnen we nog veel meer landschapselementen rekenen onder historisch groen. Bij de grootschalige ontginning van De Peel werden in het oosten van de gemeente een aantal landgoederen gesticht, die qua oppervlakte veel groter zijn dan de historische tuinen en parken van onze gemeente. Alleen al het landgoed De Stippelberg omvat samen met het Beestenveld en de gemeentebossen een aaneengesloten bosgebied van 1925 ha met in het midden ervan de villa van de familie Ledeboer. De Stippelberg is grotendeels aangeplant met dennenbossen, waardoor het als landgoed minder uit de verf komt. Dat geldt overigens ook voor andere Gemertse landgoederen zoals Vossenbergh, De Krim, Cleefswit en De Sijp, hoewel het aandeel cultuurland daarbinnen een stuk groter is. Cleefswit is als landgoed ook

herkenbaar door de aanwezige lanenstructuur. Maar als landgoed gaat er niets boven het uitgestrekte complex van Bunthorst, Grote Slink, Vinkepeel en Aarlese Peel. Het landgoed bestaat uit twee te onderscheiden onderdelen. Op de eerste plaats is dat Bunthorst en Grote Slink als landschapspark aangelegd in de periode 1910-1917 door landschapsarchitect Leonard Springer in opdracht van Adam Roelvink. Midden in dit deel van het landgoed ligt de villa Bronlaak met daarbij de "vijver" Grote Slink, omgeven door bossen en lanen. Dit deel van het landgoed ligt in Oploo, maar het is onlosmakelijk verbonden met het Ripse deel, dat voornamelijk cultuurgrond omvat. Daarbinnen is een prachtige structuur van lanen aanwezig met daarlangs met enige regelmaat monumentale boerderijen in Friese architectuur.

Hakhout in bosjes

Het gedeelte van Gemert-Bakel dat al veel langer ontgonnen was dan het Peelgebied is van oorsprong veel kleinschaliger, alhoewel dat na de ruilverkavelingen in het eind van de vorige eeuw niet altijd direct zichtbaar is. In dat oude kleinschalige landschap kwamen ook groenelementen voor die historisch van belang zijn. Het kan dan gaan om oude bomen of struiken, maar ook om plaatsen waar al eeuwenlang begroeiing aanwezig was. We moeten ons realiseren dat er een grote behoefte was aan hout in de periode dat er nog geen aardgas, aardolie of steenkool voorhanden was. Het dagelijks potje werd op een houtvuur, al dan niet in een kachel, klaargestoomd. Verwarming in de winter en het bakken van brood vragen nog om een extra hoeveelheid hout. Natuurlijk werd in Gemert-Bakel aan de rand van de Peel veel turf gestoken en gebruikt,

Een hakhoutbosje aan de Hoefweg in Milheeze.

Een voorbeeld van een oude bomengroep op de Grotelse Heide in Bakel. De bomen zijn ontstaan uit één stronk en hebben nog steeds dat gezamenlijke wortelstelsel.

Een deel van het landgoed van de gebroeders Roelvink vanuit de lucht. De Aarlese Peel en de Vinkepeel in De Rips worden gekenmerkt door hun statige lanenstructuur.

Hakhout en geriefhout op zogenaamde rabatten in natuurgebied De Biezen.

De Stippelberg is het grootste aaneengesloten bosgebied van Brabant. Aangelegd voor de houtbouw als "dennenakker". Het bos is verdeeld in vakken met daartussen zogenaamde brandgangen: zandwegen met aan weerszijden een rij loofbomen. Ze moesten voorkomen dat eventuele bosbranden snel oversloegen naar andere bosvakken.

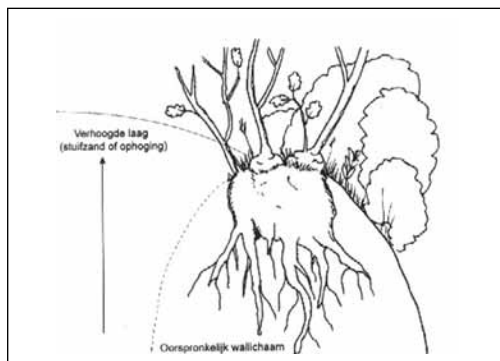
maar dat was ook deels voor de verkoop. Als er veel hout wordt verbruikt, moet er tegelijkertijd voor gezorgd worden dat er in de toekomst ook hout beschikbaar blijft. Voor het geriefhout en het hout voor het vuur werd daarom het systeem van hakhout gebruikt. Hakhout in de vorm van singels, wallen of bosjes werd met een zekere regelmaat tot aan de grond afgehakt. De wortels bleven in de grond bewaard en al snel groeiden er nieuwe takken en stammen. In de loop van de tijd konden daardoor grote stoven of stobben ontstaan, waarop veel meer dan één stam groeide. Hakhoutbossen en singels zijn herkenbaar aan die stobben en stronken, die in de loop van de tijd steeds groter werden en vele jaren, zelfs eeuwen oud konden worden. Veel hakhout groeide in kleine hakhoutbosjes op hoge en droge grond. Later werden ook in natere delen hakhoutbossen gepland. Door eerst sloten te graven en de tussenliggende stroken tegelijkertijd op te hogen werd ervoor gezorgd dat de bomen niet continu in het water stonden. Op veel plaatsen komen we deze hakhoutbossen op rabatten, zoals de verhoogde stroken grond werden genoemd, nu nog tegen.

Houtwallen en steilranden

Het meeste hakhout groeide echter niet in bossen maar op wallen en steilranden. Feitelijk gaat het steeds om begroeiing op de grens van oude akkers. De akkers werden niet alleen met houtwallen omgeven voor de productie van hakhout, maar tegelijkertijd dienden de houtwallen als omheining en veekering, zodat het vee dat in de omgeving van de akkers graasde, het gewas op de akkers niet kon vertrappen. Op die manier sneed het mes aan twee kanten. Bovendien zorgden de houtwallen voor beschutting van

Een hakhoutwal op een verhoogd wallichaam langs de Kranebrakenseweg in De Mortel.

Hakhout op een verhoogd wallichaam met daarin een grote hakhoutstoot, die op meerdere plaatsen jonge schot produceert. Aan het oppervlak is de gemeenschappelijke stronk niet zichtbaar. Bij oude akkers is aan de zijde van de akker de grond opgehoogd en is een begroeide steilrand ontstaan.

akkers en dienden ze ook om stuifzand in te vangen. Verspreid over de gemeente Gemert-Bakel komen we meerdere oude houtwallen tegen, die inmiddels hun functie verloren hebben. Bovendien is er inmiddels eerder een houtoverschot dan een tekort, zodat de oude hakhoutwallen en hakhoutbosjes niet meer regelmatig worden gekapt. Inmiddels zijn de meeste wallen begroeid met opgaande eiken. Een aantal jaren

Een "holle weg" op het Geneneind in Bakel. De akkers aan weerszijden van de weg zijn opgehoogd. Zodat aan beide kanten van de weg een steilrand is ontstaan.

geleden is er een initiatief geweest om hakhoutwallen in de gemeente te inventariseren en zo veel mogelijk oude houtwallen weer in ere te herstellen. Dat gebeurt dan door de meeste opgaande bomen te kappen, zodat de oude stronken weer opnieuw jonge scheuten kunnen produceren. Het onderhoud is in handen van de actieve natuurwerkers, die niet alleen aandacht hebben voor de natuur in de Handelse bossen, maar daarnaast ook aandacht hebben voor cultuurhistorische landschapselementen zoals hakhoutwallen.

Op de rand van oude akkers komen niet altijd verhoogde wallen voor. Aanvankelijk zullen ze wel aangelegd zijn, maar in de loop van de eeuwen werden de akkers door het systeem van bemesting steeds verder opgehoogd, soms tot meer dan een meter. Op die manier kwam het oppervlak van de akker hoger te liggen dan de oorspronkelijke houtwal. Aan de rand van de akker ontstond op die manier een steil oplopende helling, een zogenaamde steilrand. De steilranden waren ook begroeid met hakhout en dat houtgewas zorgde er tegelijkertijd voor middels

de wortelstronken en stobben, dat de steilrand intact bleef en niet kon wegspoelen.

Vooral in Bakel en Milheeze waren relatief veel steilranden als akkergrens aanwezig. De meesten zijn door egalisatie inmiddels verdwenen, maar het nog aanwezige aantal is nog behoorlijk groot.

Het meest opvallend is dit verschijnsel als meerdere akkers met steilranden bij elkaar liggen. In Bakel is dat op één plaats het geval. Op Geneneind ligt een zandpad juist tussen twee akkergebieden met steilranden. Daardoor heeft dat pad de vorm van een holle weg gekregen.

Hakhout op stuifduinen

Waar vooral veel hakhout werd aangelegd zijn de gebieden waar stuifzanden ontstonden door het overmatig maaien en plaggen van de heide. De bossen aan de noordkant van Bakel zijn daarvan goede voorbeelden, maar ook de stuifzanden ten zuiden van De Mortel en de hoge stuifzand-

Een oude eiken hakhoutstronk in de Handelse Berg. De bovenkant van het stuifzand lag aanvankelijk een stuk hoger, maar de Handelse Berg is aan erosie onderhevig. Een deel van de oude stronk is daardoor zichtbaar geworden.

bergen in Handel. Alhoewel veel van deze oude hakhoutbosjes later omgevormd zijn naar denbossen, zijn de eiken hakhoutstoven nog op veel plaatsen aanwezig.

Perceelsrandbegroeiing

Niet alleen oude akkers werden omheind in verband met loslopend vee. Ook tuinen en weilanden werden omheind. Omheiningen zijn er in meerdere soorten, maar het meest werd toch gebruik gemaakt van natuurlijke vormen van

Elzenheggen langs de weilanden vormden hakhout dat op een hoogte van ca één meter werd afgehakt. Restanten van een dergelijke geknotte heg zijn onder meer aanwezig in De Biezen.

Elzenheggen in het natte gebied tussen Broekstraat en Snelle Loop op een topografische kaart van ca 1900. De kleine percelen maar elk hun eigen elzenheg op de perceelsrand zorgden voor een besloten coulissen landschap.

veekeringen. Weidepercelen in natte gebieden werden van elkaar gescheiden door slootjes, die de waterafvoer regelden, maar tegelijkertijd werden aan beide zijden van de sloot dicht tegen elkaar overwegend elzenbomen geplant. Deze elzenheggen dienden niet alleen als versteviging van de slootkant en als veekering, maar tegelijkertijd voor de houtproductie. Ook de elzen werden als hakhout onderhouden en dat betekent dat er elke vijf tot acht jaar hout geoogst kon worden. De gekapte elzenstammen groeiden weer uit tot een dichte heg.

Het systeem van perceelsrandbegroeiing met elzenheggen in de natte weidegebieden zorgde voor een kleinschalig, maar vooral voor een besloten landschap. De weidepercelen waren klein en het aantal slootjes en elzenheggen was daarom aanzienlijk. In het begin van de twintigste eeuw waren de Brabantse weidegebieden uitgegroeid tot een coulissenlandschap. Achter elke heg dook weer een nieuwe heg op.

Hagen

Terwijl in natte weidegebieden de elzenheg of

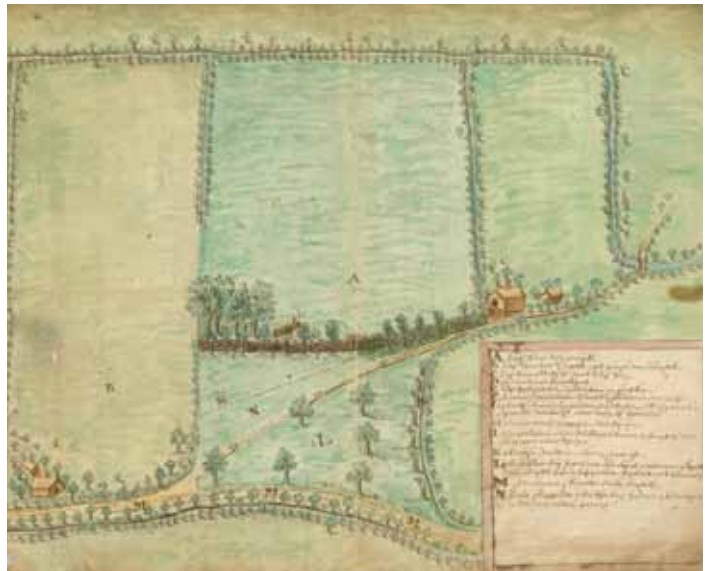
Een meidoornhaag in het buitengebied. De heg langs de Groenendaal.

elzensingel de overhand had, werden op de drogere gronden als omheining vaak hagen gebruikt. Vooral de meidoornhaag kwam veel voor. Niet alleen door zijn stugheid, maar vooral door de vervelende stekels is een meidoornhaag echt ondoordringbaar, zeker als de heg jaarlijks wordt geknipt. Veel boerenerven, maar zeker de boomgaarden die erbij hoorden, werden omgeven door een meidoornhaag. Sporadisch komt de meidoornhaag ook voor als omheining van percelen in het buitengebied. Hetzelfde geldt voor de veel vriendelijkere beukenhaag, waarvan in het buitengebied op Milschot en op Geneneind nog exemplaren voorkomen, die overigens niet meer regelmatig geknipt zijn en daarom inmiddels flink zijn doorgeschoten.

De meidoornhaag werd al in de middeleeuwen toegepast als omheining van belangrijke ontginningssentra. Het is opvallend dat in de directe omgeving van oude middeleeuwse kastelen en kloosters de naam Haag als straatnaam veelvuldig voorkomt. Dat is ook in Gemert het geval. Het tracé van De Haag vormde aanvankelijk de grens van het centrale bezit van de familie Van Gemert rond hun oude kasteel Het Hooghuis. Dat domeinbezit was ongetwijfeld met een meidoornhaag omheind. Als later buiten dat domeingoed bewoning ontstaat en dus ook een weg, krijgt die als vanzelf de naam De Haag.

Landweren

Ook in Milheeze kennen we een straatnaam De Haag. Daar gaat het niet om de omheining

Een kaartje van een deel van het dorp Rixtel uit de periode 1600-1650. De perceelsrandbegroeiing is duidelijk zichtbaar. Midden op het kaartje een omheining in de vorm van een vlechtheg (Collectie kaarten BHIC, Den Bosch).

De landweer op de grens van Bakel en Aarle-Rixtel.

van een middeleeuws eigendom, maar veel meer om een verdedigende omheining een eind buiten het dorp in de vorm van een landweer. Het exacte tracé ervan kennen we niet, maar de vorm van de landweer zal niet veel afwijken van de standaard: een wal met aan weerszijden een greppel en boven op de wal ondoordringbare begroeiing, meestal in de vorm van meidoorn. Aanvankelijk zullen de meidoornhagen zogenaamde vlechthagen geweest zijn. De stammetjes van de haag werden deels ingekapt en horizontaal omgebogen en op die manier in elkaar vervlochten.

Op de landweer bij de Snelle Loop tussen Gemert en Aarle-Beek was ook begroeiing in de vorm van een vlechtheg aanwezig. In getuigenverklaringen in verband met de geschillen rond de Snelle Loop wordt niet alleen gemeld dat er een “beheyming” op de wal aanwezig was, maar ook dat die van Gemert nooit “gewrocht” hebben aan die wal. We kunnen dat moeilijk anders interpreteren dan dat er een vlechthaag op de wal van de landweer aanwezig was.

Op het erf

De plaats waar historisch gezien ook altijd al “groen” voorkwam is de ruimte rondom de woning, op het erf dus. De meeste erven waren boererven met een traditionele indeling: een woonerf ter hoogte van het woongedeelte van de boerderij en een bedrijfserf ter hoogte van stal- en schuurgedeelte.

Voor het woongedeelte van de boerderij ter hoogte van de voordeur kwamen meestal drie à vier lindebomen voor. Ze hebben meerdere functies. Omdat ze veel water nodig hebben zorgen ze ervoor dat het woongedeelte (in ieder geval in de zomer) relatief droog bleef. De tweede functie is beschutting voor het strooien dak tegen storm. Soms zijn het leilinden, soms geknotte linden. De laatste soort kon ook als bliksemafleider dienen.

Een traditionele erfindeling in de Broekstraat. Lindebomen voor het woongedeelte, maar ook een bloemhof met meidoornhaag met in het midden de pad naar de voordeur.

Uit: Willem Iven, Miet, uitgeverij Distel, Den Bosch 1978

Het boek gaat over Miet en Thidder, boerin en boer waren op het Muizenhol in Bakel.

Willem Iven gebruikte zijn eigen spelling van het dialect. Onderstaande tekst is niet omgespeld naar de standaardspelling, maar de schrijfwijze van Willem Iven is gehandhaafd.

Wel moet ik iejt opschreeve ovver d'n hof van Miete. 'K zow Miete gruuwluk te kort doewn as 'k dē zow vergēte.

Miet durren hof waar ungevijer tiggenovver de vurstē deujr. Dē waar 'ne vrekte schonnen hof. Zō stillekes schon laog die daor alzelēve mar hof te zin en volop bluumkes en gruuntes te geve. In Thidderen hof aachter de vērrekes dor groeide niks as wa grof spul, van die knoepers van kolle en prēj en boeremoes en vruujg erpel. Mar in d'n hof van Miete dor stonne de bluumkes.

'T waar 'ne goeie wērmē hof. De buujkeheg 'r umhinne waar hog en dik en deecht. Dor woonden aalt merlingen in en blaowpeepkes. En ok mōlders woonden daor zat.

Ge hadt daor 'nen hofpad, temidde deur d'n hof hinne van 't portje nor aachtere. Dor nēve stonne vnalderhaande plentjes. 'N hil dil snuffelkes en maogdepelmkes, van die merste vjoiltjes en lievermennekes. En dan ha Miet daor growte bedde mī vnalderhaande flokse en mī de knillusroze en de posillies en de keizerskrowne. En in de zomerdag blōjde dor de Jozzuplillies. En in de mēj de vraowehartjes. Oonder d'm mispelenbos wiesse 'ne maacht van die wilde hiesintjes van die blaow. En dor kroop 't zliefvraowebedstrowwe ok nor alle kaante hinne. As de weenter hillemol turbij waar gong Miet al die kistjes mī gladjole en daliejasse zette, die ze glijk aachter op stal ha bewaort. En die blōjde dan in augustus dē 't vrekte. Al 'n mond of wā eerder stonne de zoomeraasters en de ridderspore en slaopmutskes volop mī de bloeme. En ok de kattestarte en d'ammerante en de stroj-bluumkes. En toch waore die ammel pas in april gezējd. De slaopmutskes gonge glijk dicht tigge den tijd dē de bibbervleenderkes begozze te vliege en de tunnissbloeme owpe gonge. En as 't dan nie te veul wējde kooste ge dan de kamperfoelie zroike, die daor dōr de heg hinne wies.

Behalve lindebomen kende het woonerf een groentetuin, maar veelal ook een al dan niet afzonderlijke bloemhof. Vaak ligt de bloemhof dicht bij de voordeur, meestal zelfs recht ervoor. De bloemhof werd dan gescheiden in twee delen door een pad recht tegenover de voordeur. De bloemhof werd omgeven door een heg, meestal beuk, soms liguster. Om praktische redenen stonden de verschillende plantensoorten bij elkaar. Zo was er naast de eigenlijke bloemhof, die

nagenoeg alleen bloemrijke planten kende, ook een kruidengedeelte met fijne keukenkruiden, waarbij soms ook de kleine groentesoorten zoals sla, spinazie, radijsjes, e.d. voorkwamen. In de bloemhof ook altijd een buxusstruik (palmbos). Naast een bloemhof was er een moeshof met groenten op het erf. Allerlei traditionele groenten kwamen daarin voor, zoals wortels, diverse soorten bonen en koolsoorten. Niet alleen de moeshof, maar ook veel van die traditionele

Historische moestuinen zetten vergeten groenten op de kaart

WAAR ZIJN DE
GROENTEN?

VERGETEN ...

groenten zijn we inmiddels vergeten. In de tuinen van VELT op Schoorwinkel en bij De Wilde Bertram worden een aantal van die “vergeten groenten” weer verbouwd.

Verder hoort er op het traditionele boerenerf een boomgaard met hoogstamfruitbomen en verschillende bessenstruiken. De boomgaard werd omgeven door een haag, meestal een meidoornhaag. Aan de rand van het erf stonden meestal hoogopgaande bomen zoals kastanje, walnoot, beuk en eik. Soms ook fruitbomen als er geen afzonderlijke boomgaard was. Op het erf werd vaak ook plaats ingeruimd voor vlierbossen en mispels.

Bijzondere bomen

Over historisch groen of groen in de historie zijn veel bijzonderheden te melden. Veel meer dan in het kader van dit artikel aan de orde kan komen. Zo heeft er een aantal jaren geleden een inventarisatie plaatsgevonden van oude en bijzondere

bomen. Een groot aantal is geïnventariseerd en komen voor op plaatsen die je niet zou verwachten. Het gaat om o.a. eiken, beuken, kastanjes en lindebomen. De dorpslinde van Handel is een voorbeeld dat vermelding verdient, maar dat geldt ook voor de bijzondere bomen op het oude kerkhof van de St Janskerk in Gemert. We gaan er nu niet verder op in, maar maken graag een uitzondering voor een echt historische boom in Gemert, die ook al eeuwen geleden verdwenen is. Het gaat over een oude eik, waaronder rechtszittingen plaatshadden. Het verhaal gaat

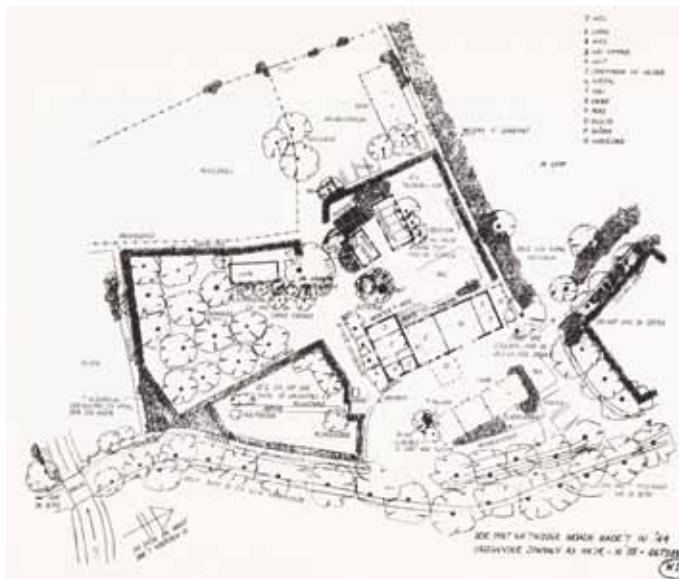
De dorpslinde van Handel op een historische foto uit ca 1940. De etagelinde is zojuist getroffen door de bliksem en is een deel van de eerste etage kwijtgeraakt. Ten behoeve van de nieuwe MFA in Handel zal de linde moeten verdwijnen.

dat oude, soms heilige eiken een belangrijke rol gespeeld zouden hebben in de rechtspraak in onze prehistorie. De rechtszittingen van de Germanen onder eikenbomen worden in geschiedenisboeken nog regelmatig aangehaald. Zo'n oude boom kennen we in Gemert of Bakel niet, maar het scheelt niet veel. Want in de middeleeuwen stond er een eikenboom in Gemert, waarvan bekend is dat er rechtshandelingen plaatsvonden.

In 1394 wordt gemeld: "...in villa de Ghemert sub arbore quercina dicta die prieel eyck ..." , vertaald: "... in het dorp Gemert onder de eikenboom, die prieel eik wordt genoemd...". Uit latere bronnen blijkt dat die bijzondere eikenboom ergens in de Haageik gestaan moet hebben. Hij was zo belangrijk en opvallend dat iedereen in Gemert hem gekend moet hebben als de eik bij De Haag. De huidige staatnaam Haageik heeft er zijn naam aan te danken.

Citaat van pater Gerlacus van den Elsen, oprichter van de Boerenbond, van zo'n honderd jaar geleden

"Terecht wordt erover geklaagd dat het volk meer en meer een zwervend leven leidt, gedurig verhuisd en geen huis, geen grond, geen dorp of stad meer heeft, waaraan het gehecht is, zelfs geen vast vaderland meer bezit. Oorzaak daarvan is mede het wegnemen van alle bekoorlijkheid aan het platteland. In plaats van de schoonheid te vergroten, die de bewoners onbewust aantrekt, doet men door de ruilverkaveling alle boomen en struiken en vogels verdwijnen. Waar men alleen aan den grond hecht, zolang hij een bron is van winst, daar is geen vaderlandsliefde meer, zoodra die bron ophoudt te bestaan."

Plattegrond van het erf van Miet en Thidder op het Muizenhol in Bakel, vastgelegd door Willem Iven.

Simon van Wetten

Een drost is altijd op zijn post

Uit het privéarchief van drossaard Peter Adrianus de la Court

Dankzij een vondst van Wim Jaegers is het gemeentearchief van Gemert-Bakel in het bezit gekomen van kopieën van de 150 folio's die drossaard De la Court heeft volgeschreven in de tijd dat hij hier in functie was. Hieronder volgt een samenvatting van zijn belevenissen en dorpsobservaties.

Drossaard Peter Adrianus de la Court is aan het eind van zijn carrière weer gewoon secretaris geworden. Waarom? Misschien is hij helemaal niet weggewerkt. Misschien was hij zijn baan beu en het zat om altijd de boeman te spelen. Want dat hoort bij het ambt van drossaard. Je moet meestal uiterst impopulaire maatregelen nemen en er zijn genoeg mensen in het dorp die uitkijken naar jouw aftreden en er zijn er zelfs een paar die zo'n bloedhekel aan je hebben dat jouw terugtreden hen niet genoeg is. Jouw dóód, dat is de ware verlossing. Inderdaad, sommigen willen Magere Hein in dezen graag assisteren, ook al omdat je bekend staat als aanmatigend, arrogant en zéér onaangenaam. Maar goed, orde moet er zijn en de drossaard is er om die orde te handhaven. Bovendien moet de drost alle afkondigingen en verordeningen administreren en daarmee handhaaft hij ook de herinnering ...

De honden in het dorp moeten regelmatig vastgelegd worden, meestal voor een periode van negen weken. Men is dan bang voor de razernij, de hondsdolheid. In de lente krijgen de honden een stok voor de hals gebonden zodat ze niet op jonge haasjes en konijntjes kunnen jagen. Het jongwild van de edele heer commandeur mag natuurlijk niet worden gestoord ...

Vaak wordt er een schouw aangekondigd. Met name de half-aprilse schouw wordt groots aangepakt. Dan worden sloten, dijken, straten, ashopen en de Peel gecontroleerd en trekken de heren dorpsbestuurders door de straten en velden. Een schouwdag wordt immer afgesloten met een voedzame maaltijd op de secretarij en dan wordt natuurlijk alles onder het genot van een roemer wijn nog eens stevig nabeschouwd. Aan het begin van elk nieuw jaar worden twee borgemeesters en een Peelmeester in eed gesteld. Des zondags na Drie Koningen worden de nieuwe borgemeesters geproclameerd, en er wordt afgeroepen hoeveel bedden de borge-meesters van het vorige jaar zullen ophalen. Medio november wordt bekend gemaakt dat de borgemeesters, net als de arm- en kerkmeesters, rekening zullen afleggen over 'hun' jaar. Meerdere keren per jaar krijgen de rotten, de wijken van Gemert, te horen dat ze mensen moeten leveren voor het repareren en schoonmaken van de kasteelgracht, van de Peelse Loop, de Rips, een deel van de Straat, of het aankarren van de molenbergen. En de gribben, de afvoergreppeltjes in de straten moeten

natuurlijk ook open gehouden worden, anders wordt het tijdens langdurige regen één grote modderzooi.

'Het slijk in de straten moet op hopen worden geworpen.'

In het voorjaar geeft men de traditionele waarschuwing af geen schapen te hoeden op de broeklanden, geen mei-eieren te gaan vragen, en geen open vuren te stoken in Handel.

Lastig zijn de verordeningen over het steken van plaggen, de zogenaamde tüssen, want sommige mensen mogen dat altijd, althans op bepaalde plaatsen, en anderen alleen op bepaalde dagen. De verleiding om dat dan ook op een ongeoorloofde dag of plaats te doen is groot, net zo groot als het aantal uitgedeelde boetes.

Als de commandeur overlijdt moet de drost ervoor zorg dragen dat de kerkklokken drie weken worden geluid. Verwisselt onverhoopt de landcommandeur het tijdige met het eeuwige, dan luiden de klokken zes weken aan een stuk. Nou ja, overdags dan toch.

Een permanente bron van zorg voor de drossaard zijn de veelvuldige vechtpartijen! Waar je met een mes al niet in kunt snijden! De gehele menselijke anatomie komt voorbij. Nee, je mag al blij zijn als het blijft bij de mededeling dat het slachtoffer zo hard met een stok op het hoofd is geslagen, dat het bloed er 'sterk' uitloopt. Maar ja, ook met een stok kun je te hard slaan.

'Wij hebben bevonden dat het cranium (de schedel) op drie plaatsen is gebarsten.'

En dan die eeuwige angst voor een allesverzengende dorpsbrand! Publicaties om aan te geven waar de brandemmers zijn, het bevel een ladder bij de deur te zetten en een grote ordonnantie tegen het tabak roken en het gebruik van lan-

Olieverfschilderij van drossard Peter Adrian de la Court (1725-1792) (Gemeentearchief Gemert-Bakel [GAG] foto 1_077)

taarns in schuren en stallen zijn nooit afdoende. Je moet niet hekelen bij kaarslicht! Vaak is er de melding van een beginnende brand die Godlof nog te blussen valt. Soms is men er op tijd bij als een onverlaat een lont in het haverstro heeft gelegd. Op 22 augustus 1786 is brand uitgebroken bij Cornelis van der Aa, op het Lindereind. Het vuur kon gelukkig worden geblust. De volgende dag, bij het van het dak verwijderen van het geblakerde stro, zijn twee stukjes aangestoken laken ontdekt. Het loopt vaak goed af, zelfs bij brandstichting. Maar onvermijdbaar gaat het af en toe helemaal mis. Op 10 augustus 1780 breekt er om drie uur 's middags brand uit in het

eerste huis over de Rips. In een uur tijd zijn vierenzestig huizen, de schuren niet meegerekend, van de aardbodem verdwenen. Als alles geblust is worden er delegaties naar Haarlem en andere Hollandse plaatsen gestuurd, om daar bedeladvertenties in de kranten te zetten en collectes te organiseren.

Vijf jaar later is het wéér raak. Omtrent de middag is brand ontstaan in de Molenstraat en een uur later zijn negenennegentig huizen alsmede de Duitse school in de as gelegd.

'De schouwen in de huizen moeten worden veranderd, strooien huisjes moeten worden afgebroken en de ashopen moeten verder van de huizen komen te liggen. En de brandspuit moet worden gerepareerd.'

Maar deze verordeningen beletten ene Paulus Roefs niet om doodgemoedereerd vernis te gaan koken, in huis! Daarbij is zijn broer Martin deerlijk verbrand, maar de brand zelf is gelukkig gestuit.

Drossaard De la Court is ook heel fanatiek in het tellen van de maanden die verlopen tussen elk in Gemert gesloten huwelijk en de geboorte van het eerste kind. Het voortijdig beslapen is hem namelijk een grote gruwel maar vanwege de op te leggen boetes tegelijkertijd een prettige bron van inkomsten.

En:

'Vreemde bijen moeten buiten Gemert worden gebracht.'

'Vreemde ingekomenen moeten een ontlastbrief meenemen.'

'Er moet steengruis op de straten worden gebracht.'

'De inwoners moeten een kar turf leveren op het kasteel.'

'De treksloten moeten worden gereinigd.'

'Na tien uur 's avonds mag er niet worden getapt.'

'Iedereen die hout uit het gemeentebos heeft gekocht, moet meehelpen de wortels van de bomen uit de grond te werken.'

'Tabak roken op straat is verboden.'

'Verbod op het stropen van veldhoendereieren.'

'Nee, patrijzeneieren mogen ook niet.'

Verder worden de kinderen gewaarschuwd om tijdens de Hoge Dienst zich niet op het sacrament en hoge koor te begeven, wordt er een nieuwe kaak, een schandpaal opgericht, moet in december de straat van de kerk tot de brug

Drossard De la Court was tot zijn dood (20.10.1792) eigenaar van het pand aan het Binderseind dat in 1848 door de familie Borret werd verkocht aan de zusters Franciscanessen die daar het klooster Nazareth vestigden. Dit opvallende pand met maar liefst vier schoorstenen vinden we terug op een schilderij dat een aanzicht biedt op het dorp Gemert vanuit het westen. Deze illustratie is een sterk uitvergroot fragment van het totale schilderij (eigendom van het gemeentearchief) dat moet dateren uit de periode 1811-1817.

leeg worden gemaakt en is er de melding dat de Boterwaag opnieuw verpacht wordt.

De bruidjes die het Onze Lieve Vrouwebeeld dragen tijdens de processie, hoeven geen boete te krijgen als ze tijdens de mis in een herberg samenkomen. Er mag natuurlijk absoluut geen besmet vee worden meegenomen van besmette marktplaatsen, en als de gevreesde rode loop - de kleur van de diarree - heerst dan zijn daar goedbedoelde bepalingen tegen het verhandelen van witte kool, druiven, pruimen en noten. Er mag geen vlas in de sloten worden gerot en geen klot uit het Cleefswit worden gehaald! De drost wordt geroepen als Mathijs van den Berg door een roede, een wiek, van de oude stenen molen wordt getroffen en even daarna aan zijn verwondingen overlijdt. En och, daar is een kind verdronken. De drost regelt de lijk-schouwing. En dan die Liesbeth Riddermans. U kent haar wellicht als Bets Kets. Er is haar op 17 juli toch duidelijk gezegd dat ze binnen vier uur uit het huis van Jan van de Kerkhof diende te vertrekken, maar op 19 september is ze er nóg. De drost laat haar ophalen en zet haar op het kasteel in gijzeling. Ze is daar zo buiten zichzelf geraakt, dat de dokter en de pastoor erbij zijn geroepen en nu is ze maar weer vrijgelaten. Het heeft vast iets te maken met het geloof - Liesbeth is de dochter van de gereformeerde koster - en het feit dat ze enige jaren geleden vlak voor haar trouwdag zwanger en wel in de steek werd gelaten. Misschien dat ze zich daarom zo aan haar nieuwe liefde Jan vastklampt. Acht jaar later is die Jan van de Kerkhof, Jan Kets heet hij in de wandeling, 's nachts door vreemde personen van zijn bed gehaald en weggevoerd op een kar. 'Zonder mijn kennis', laat drossaard De la Court uitdrukkelijk weten. Het gerucht gaat dat Jan in

een veld boven De Mortel, aan de rand van de Peel, vier dagen begraven is geweest en daarna weer is opgegraven en naar een andere plaats is gebracht. Maar dat is duidelijk een gerucht, want weer twee jaar later, op 23 juni 1788 verlost de chirurgijn Elisabeth Riddermans, ongehuwd, van een dochter. De geboorte vindt plaats in het huis van, jawel, weduwnaar Jan van de Kerkhof, die erkent dat hij de vader is. Liesbeth noemt hem ook altijd 'haar man' ... Het dochtertje heeft maar een paar maanden geleefd. Iemand heeft de waterkuip op de Markt omgegooid. Vijfentwintig gulden beloning voor degene die de dader aangeeft. En er is nogal eens gejoel een paar meter verderop, bij de Gereformeerde kerk.

'Het storen van de Gereformeerde godsdienst moet afgelopen zijn!'

Joost, wonende op Tereiken, is dood gevonden bij de Armenhoeve. Zijn lichaam is gevisiteerd. Niets gevonden.

En de vrouw van Henrik Manders is, springlevend gelukkig, gevonden op een akker. Enige baldadige lieden hadden haar 's avonds voor de ploeg gespannen.

In de nacht van 8 op 9 oktober is er ingebroken bij Corstens. De volgende dag heeft de speurende drost een breekijzer gevonden in de schuur van Mathijs van Handel in de Deel, in een rood-groen foedraal.

De vroedvrouw heeft Annemie van den Eijnde verlost van een zoon en een dochter. De ongehuwde moeder van de tweeling verklaart dat de vader óf Martinus Verhofstad óf Marten Horsten moet zijn. Ieder één dan maar?

Een generatieconflict! Vader Nol van den Bogaert slaat zijn zoon met een spade een enorm gat in diens hoofd.

Een geluksgetal? Jan Laermans is aan zeven wonden alhier op het klooster overleden. De dokter en chirurgijn hebben het lichaam gevisiteerd. Als u in de Bossche Courant het signalement van Adriaan Riddermans ziet: die heeft het gedaan!

Op 17 september 1780 is door een persoon, buiten medeweten van de drost, tijdens de vroegmis meegedeeld dat als iemand verzocht wordt te tekenen voor een rechtvaardige zaak, hij 'op doodzonde' verplicht is dat te doen.

Vervolgens is een aantal mannen dagenlang met een dik boek door Gemert getrokken en alle huizen binnengegaan om de lieden te verzoeken te tekenen. De drost vraagt zich ongerust af wat er aan de hand is.

Oud-Gemertenaar Van den Eijnde, tegenwoordig pastoor in een Fries dorp, bezoekt zijn geboortplaats. Als hij bij het Aa-huis, op de grens van de Commanderie, wordt ontvangen, blijkt hij een oranje lint om zijn hoed te hebben. Schepen Walraven Corstens neemt hem dat lint af, want 'ik kan dit niet zien' en dreigt het te verbranden. Een rel kan worden onderdrukt door het compromis dat Van den Eijnde bij vertrek uit het dorp zijn lint terug krijgt.

Op 4 februari 1784 heeft Francis van de Wasenberg in Handel zelfmoord gepleegd. De drost hoort de getuigen en verneemt dat Francis 's avonds zijn kousen en hemd heeft uitgetrokken en naar de opkamer ging om te gaan slapen. Kort daarna hebben zij een schot gehoord en toen ze gingen kijken lag Francis op de grond, met een wond omtrent het hart.

De drost maakt zich druk over het feit dat dominee Pannekoek, niet de meest populaire persoon van het dorp, de beukenplanten bij het protestantse kerkhofje die als afscheiding met

de straat dienden, heeft uitgegraven en heeft neergezet rondom het poepkuiltje.

Maar er moet ook een brief naar Den Bosch worden geschreven, om muzikanten naar Gemert te halen voor de feestelijke inhuldiging van de nieuwe landcommandeur.

En het dorpsbestuur van Erp heeft geklaagd over Gemertse stropers die de Erpse fuiken in de Aa lichten.

In dit laatste jaar, 1789, ligt drossaard De la Court overduidelijk overhoop met de schepenen. Hij wordt gemaand naar het Boterhuis te komen, maar weigert. Wanneer een delegatie van de schepenen bij hem aan de deur komt, doet de drost alsof hij niet thuis is. Hij wordt verwacht op de secretarij, maar wendt onpasselijkheid voor. Hij wordt naar eigen zeggen door sommige schepenen geaffronteerd en kwalijk bejegend. Op het kasteel krijgt hij te horen dat hem een boete van 529 gulden is opgelegd.

De la Court mag wel secretaris blijven, maar zijn aanzien is hij kwijt.

'Thomas Puijten is aan mijn huis gekomen, liet naar mij vragen en mij ziende zei hij: Peeroke is een schele. Hij legde uit dat hij gewed had dat hij dat zou durven doen.'

Peeroke is blijkbaar de bijnaam van de ex-drossaard. De teloorgang van het instituut P.A. DE LA COURT, de man die ooit bij wijze van gezagsuitoefening maar vooral ook uit hobby met de platte zijde van zijn sabel corrigerende meppen uitdeelde, kan niet beter in beeld worden gebracht.

NASCHRIFT

We hebben een zeer tijdelijk actiecomité opgericht, Ad Otten en ik. Het betreft een

verandering van straatnaam. De Drossard De la Courtstraat moet de Drossard de la Courtstraat worden! U frons de wenkbrauwen? U ziet geen verschil? Wij wel. En u ook, als u naar de plaatjes kijkt. Drossard Peter Adriaan de la Court had een zoon, Paulus Emanuel Anthony, minder omstreden dan zijn vader, prettiger van karakter en met een schitterende carrière. Een geboren Gemertenaar nota bene (24 december 1760), die in de Franse Tijd lid werd van de eerste Nationale Vergadering en meteen ook maar van de tweede. Hij was in 1798 lid van het Intermediair Wetgevend Lichaam, lid Staatsraad

en Landdrost van Brabant (1807-1810). Dus dat 'drossard' klopt ook! Vervolgens werd hij lid van de Provinciale Staten van Noord-Brabant en tenslotte tien jaar lang lid van de Tweede Kamer. U bent het dus met ons eens. We vervangen de straatnaambordjes en hoeven daar niets voor te doen. Zonder schroevendraaier en budgetair-neutraal brengen wij deze ingreep tot stand. Als u binnenkort door de Drossard De la Courtstraat wandelt, moet u maar eens goed kijken! Als u het verschil niet ziet, dan moet u het in ieder geval voelen! Actiecomité "*Junior De la Court, die was pas stoer*"

Portret van Jonkheer Paulus E.A. de la Court (1760-1848). Hij was de eerste katholieke bestuurder van de provincie. Het olieverfschilderij is van F.X.J. Jacquin, 1822. (foto GAG 1_078; origineel in Noordbrabants Museum)

Een Thorvaldsen look-a-like uit 1872

In de loop van 2010 realiseerde 'onze' Stichting Gemert Vrijstaat in de tuin van het gemeentearchief aan de Ruijschenberghstraat een soort van 'stenen archief' van de Heemkundekring, dat door menigeen gehouden wordt voor een kerkhof.

Een flink deel van de daar opgestelde 'stenen' is ook inderdaad van kerkhoven afkomstig, maar toch moeten we de collectie beschouwen als een vrij willekeurige verzameling van corporele documenten uit Gemerts verleden. Jaren en jaren achtereen lagen de meeste van deze stenen 'in de weeg' op de gemeentewerf. Meerdere malen verplaatst om vervolgens opnieuw 'in de weeg' te liggen. De gemeentewerf was 'die staën' op

*Het stenen archief in de Ruijschenberghstraat
(foto Ad Otten, 2011)*

zeker moment 'vort hartstikke moej'. Gemert Vrijstaat kreeg daar lucht van, mocht de stenen ophalen, en plaatste die toen in de tuin van het vroegere rectoraat van de Latijnse School als een soort stenen archief in de publieke ruimte. Het zijn allemaal MONUMENTJES, die herinneren aan 'n stukske Gemertse geschiedenis of 'n stukske Gemerts leven van toen. 'Zeund um no de stôrt te brénge! Tòch?'

Het meest aansprekende 'stuk' is een kindergrafzerk waarin opgenomen een reproductie van "De Nacht" een reliëf van de wereldberoemde Deense beeldhouwer Bertel Thorvaldsen (1770-1844). De marmeren "Nacht" (uit 1815) hangt als bruikleen van het Thorvaldsen-Museum (Kopenhagen) in het Albert & Victoria Museum in Londen. Het verbeeldt een engel met in haar armen een dood en een slapend kind. Er was ook een tegenhanger die "De Dag" verbeeldt. Thorvaldsen heeft vanaf zijn 19de levensjaar tot zijn 68ste geleefd en gewerkt in Italië en hij geldt als de vertegenwoordiger van het neo-classicisme in de beeldhouwkunst.

De Gemertse versie van De Nacht is veel kleiner, van imitatie-marmer en ook niet exact gekopieerd. Maar wel 'skon'. Hier draagt de engel alleen het dode kind. Veelzeggend is de tekst op de zerk. "Laat de kinderen tot mij komen...". Van wie het graf is geweest, is inmiddels achterhaald. Het is het kindergraf van Fransje Prinzen (1867-1872), spruitend uit de bekende familie van textielfabrikanten. Ruim 100 jaar was het een sieraad op Gemerts kerkhof. De beeldhouwer is mogelijk één der leden van de familie Oor die in

*Grafmonument Fransje Prinzen (1867-1872)
(bron: gemeentearchief Gemert-Bakel 2_169)*

Roermond een beeldhouwersatelier exploiteerde en met wie de familie Prinzen in relatie stond. Dik dertig jaar geleden moest het kindergraf met de fraaie grafzerk worden geruimd. De ouders Elisabeth Croes en Felix Prinzen stierven respectievelijk in 1903 en 1917 en in 1939 stierf de laatste van de familie Prinzen in Gemert.

*Zelfportret Bertel Thorvaldsen,
Kopenhagen ca.
1785.*

Toon Grassens attendeerde indertijd archivaris Leo Rouppe van der Voort op de gelijkenis van het reliëf in de grafzerk, met het wereldberoemde kunstwerk van Thorvaldsen. De zerk is na ruiming van het kerkhof toen bewaard in het kantoor van de archivaris om jaren later, bij de grootscheepse verbouwing van het gemeentearchief, te belanden op de gemeentewerf. Gemert Vrijstaat kwam met een betere plek en intussen is de grafzerk alweer een paar jaar 'publiek' bezit, en prijkt het met andere corporele documenten in het 'stenen archief' van de heemkundekring aan de Ruijschenberghstraat.

N.B. In samenwerking met de lokale omroep 'Omroep Centraal' werd 'Het mysterie van het stenen archief' verfilmd. Google maar eens naar 'mysterie 42'.

De reliëfs van Thorvaldsen (1815). Links 'De Dag' met de engel die rozen strooit en op de rug een putto met een fakkel die de morgenster verbeeldt. Rechts 'De Nacht' die op de armen de beide kinderen 'Slaap' en 'Dood' draagt. De uil symboliseert de nacht.

Ghere Beke

In de Paelbrief van 1326 worden de grenzen tussen het rechtsgebied van Dirick van Gemert en de Duitse Orde beschreven. Hierin wordt verwezen naar een grenspaal '**die steit tusschen ghere Beke ende den Kyeboem van dien pael over dor dat Gorswinkel tot . . '**. Die paal staat dus '**tusschen ghere Beke ende den Kieboem**'. Wat is nu de betekenis van *ghere*? Is het een onderdeel van de naam *Beke* of zegt het iets over deze *Beke*? Omdat in het oorkondenboek van Gemert, **G**here met een hoofdletter wordt geschreven, wordt de suggestie gewekt dat het een onderdeel van de naam is!

Voorbeelden met zinsnede

xx morgen in *gheerre* lire
ic sie van *gere* borge gaen
ende hi dranc van ghere **beke**
was die mur van *ghenre* sale

Taalgebied

Holland
Brabant
Vlaanderen
Vlaanderen

Periode

1280-1287
1291-1300
1285
1285

Bron

Verzameling M.Gysseling
Verzameling M.Gysseling
VMNW lemma *gene* (II)
VMNW lemma *gene* (II)

Vormen van *gene*, *jener* en *gen*

ghere, gere, ghenre
gherre, **ghere**, gheenre
gher, ger, goer

Bron

VMNW lemma *gene* (II)
Verzameling J.Opgenort jener
Verzameling J.Opgenort gen

Bovenstaande tabel is een selectie uit de gegevens, die J.Opgenort en M.Gysseling verzameld hebben. Aangevuld met voorbeelden uit het Vroegmiddelnederlands Woordenboek [VMNW].

Het is opvallend dat de zinsnede **tusschen ghere Beke** geen lidwoord heeft net als de voorbeelden in de tabel. Dit in tegenstelling tot de zinsnede **den kieboom** die wel een lidwoord heeft. Het woord *ghere* neemt blijkbaar dezelfde positie in als het lidwoord *den*. **Ghere** en de vele varianten daarvan, zoals die in de tabel zijn opgenomen, zijn voorbeelden van het vrouwelijk enkelvoud datief (3e naamval) van het aanwijzend voornaamwoord **gene**.

Voorzetsel

In
Van
Van
Van
Tussen

Ghene variant

Gheerre
Gere
Ghere
Ghenre
Ghere

Zelfstandig nw.

lire
borge
beke
sale
beke

Een samenvatting van de verschillende zinsneden heb ik in de bovenstaande tabel opgenomen. De woordvolgorde is steeds, voorzetsel met 3e naamval, aanwijzend voornaamwoord met 3e naamval uitgang, vrouwelijk zelfstandig naamwoord enkelvoud. Uit deze vergelij-

king blijkt volgens mij dat *ghere* een vorm van *gene* is. Versteende uitdrukkingen waarin deze datief nog voorkomt zijn: *van ganse* **harte**, *te goeder* **trouw**, **ter** *zee*. Voor wat betreft het lidwoord wordt hiervoor *der* en *ener* gebruikt. In alle andere gevallen behalve het vrouwelijk enkelvoud wordt in versteende uitdrukkingen bij de datief **den** en *enen* gebruikt. In de zinsnede **den** Kieboom is het lidwoord *de*, datief [*tussen*] mannelijk [*boom*] enkelvoud en daarom **den**. In het Duits wordt na het voorzetsel *zwischen*, net als in het Nederlands na *tussen*, niet altijd de datief gebruikt. Wel als de zin antwoord geeft op de vraag '**waar?**'. In ons geval is dat zo, want de zin in de Paelbrief geeft antwoord op de vraag waar de paal stond. Bij toponiemen is dat meestal het geval omdat die een plaats aanduiden. Het woord toponiem komt van het Griekse *topos* 'plaats' en *onoma* 'naam' en is het synoniem van plaats-, veld- of streeknaam.

gheen	ghene	ghenre	ghere	ghere	<u>varianten van gene</u>
een	ene	eenre I	enere II	ere III	<u>varianten van een</u>

Bovenstaande tabelletje laat zien dat de verbuigingen van *gene* die van het lidwoord *een* volgden. Beginnende bij colom drie, voorbeelden van zinsneden met het lidwoord *een*: I *ter*

eenre zijde, II *bi enere* *mile ghehende* en III *bi ere* *mile ghehende* 'binnen de afstand van één mijl' (Vlaanderen 1299). Dit zijn allemaal voorbeelden van datief vrouwelijk enkelvoud met het lidwoord *een* waarvoor dus een *gene* variant bestaat met eenzelfde uitgang. Het lijkt mij onwaarschijnlijk dat het werkwoord *geren* 'het telkens of aanhoudend rennen' of het zelfstandig naamwoord *gere* 'schuin toelopend stuk' hier van toepassing is. *Gere* heeft alleen betrekking op oppervlakte aanduidende namen, zoals akkers, velden, etc. en een verklaring afgeleid van het werkwoord *geren* ben ik in verband met toponiemen nooit tegen gekomen. Bovendien verwacht ik dan een lidwoord te vinden voor het zelfstandig naamwoord. Aan de andere kant, het aanwijzend voornaamwoord **gene** in al zijn

Kadastrale kaart uit 1832 ter hoogte van de overgang van Binderseind naar De Markt (nu: Ridderplein). De pijl wijst naar de sedert omstreeks 1600 tot Kasteel-Rips genormaliseerde Ghere Beke.

vormen werd zéér veel gebruikt in combinatie met toponiemen. Een van die vormen, de datief in ons geval, is al heel lang opgehouden een stelselmatig onderdeel van het Nederlands te zijn, daarvan zijn dus alleen nog versteende vormen bekend. In het Nederlands kennen wij *gene* alleen nog maar in de sterk verouderde uitdrukking *aan gene zijde* 'aan de overkant'. Het woord *ghere* maakt dus géén onderdeel uit

van de naam van de beek, maar is slechts een aanwijzend voornaamwoord. Dit verklaart meteen waarom de combinatie *ghere beke* na 1326 niet meer is voorgekomen. Deze beek werd naderhand gewoon **de Beek** genoemd! **Ghere Beke** is in het Nederlands van toen op te vatten als **gene Beke** of **die Beke**. *Ghere* fungeert hier uitsluitend als aanwijzend voornaamwoord en is géén onderdeel van de naam.

De Kasteellaan (het poortgebouw voorbij) in december 1675. Links achter de bomenrij stroomt de Kasteel-Rips, de duiker rechts verbindt de buiten-gracht met de Kasteel-Rips. (Prent van Valentijn Klotz, Brabant-Collectie Tilburg).

Geraadpleegde literatuur:

GH 1980, 4, 109-118 De Rips en de Beek. A.Otten

GH 1981, 1, 27-28 De ghere Beke, de Rips en de Knollenbijters. Drs. H. Thiadens

Van d'n Aabeemd tot de Zwijsnput, pagina 94. H. Beijers en G. v. Bussel, Lemma geen/gene, geer

Mededelingen, Onomastica Neerlandica, 1967, 3-4, 137-140 Het aanwijzend voornaamwoord *gene* bij toponiemen.

M.Gysseling

Oorkondenboek van Gemert, 1242-1614, Heemkundekring Gemert, 1977

<http://www.opgenort.nl/opgenort.html> De lidwoordelijke oorsprong van gen. J. Opgenort

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Datief> Datiefvormen

<http://www.wnt.inl.nl/> Een (I) 2.1.2.2 Een enkele. Vroegmiddelnederlands Woordenboek.

Bewakingsdienst tegen sabotage

Na enkele jaren van Duitse bezetting begon in Nederland het verzet steeds meer vorm te krijgen. Door de verplichte tewerkstelling in Duitsland, de arbeidsinzet (Arbeitseinsatz), doken steeds meer jonge mannen onder.

Soms gebeurde dit ook omdat ze werden gezocht voor daden van verzet. Het persoonsbewijs, dat een ieder altijd moest kunnen tonen, maakte het moeilijk voor de onderduikers om een andere identiteit aan te nemen. Als gevolg daarvan ontstond er bij het verzet een behoefte aan blanco persoonsbewijzen. Een behoefte die met het voortduren van de oorlog almaar groter werd. Ook de distributie van voedsel was een hinder voor de onderduikers. Immers zonder bonnen en andere distributiebescheiden was het verkrijgen van voedsel en kleding een moeilijke zaak. Daar de uitgifte van persoonsbewijzen, bonnen en andere distributiepapieren een Nederlandse zaak was waren de gemeenten, door het departement van binnenlandse zaken, hierin betrokken. Zij immers bezaten met het bevolkingsregister de persoonsgegevens van elke inwoner van de gemeente. Dien ten gevolge werden in de gemeentehuizen, waar doorgaans het bevolkingsregister was gehuisvest, ook de blanco persoonsbewijzen opgeslagen. Om deze in handen te krijgen organiseerden enkele verzetsgroepen diefstallen, inbraken en overvallen op gemeentehuizen. In enkele gevallen werden

bevolkingsregisters onvreemd, of vernield door brand te stichten. Daarmee werd ook de verplichte arbeidsinzet in Duitsland bemoeilijkt daar ook de gewestelijke arbeidsbureaus gebruik maakten van de gemeentelijke bevolkingsregisters. Dergelijke daden van sabotage waren de bezetter een doorn in het oog. Om hier paal en perk aan te stellen vaardigde het departement van binnenlandse zaken op 5 januari 1943, in opdracht van de Höhere SS- und Polizeiführer Rauter, de opdracht uit om de gemeentehuizen door de plaatselijke politie te laten bewaken en het bevolkingsregister, de blanco persoonsbewijzen en distributiepapieren op te bergen in een brandkast.

De bewaking door politiemensen stuitte vooral in kleinere gemeenten op het platteland met een klein korps op problemen. Na aandringen door binnenlandse zaken om voor de bewaking ook burgerpersoneel aan te mogen trekken, werd toestemming verkregen van de bezetter. Nadat enkele slimme burgemeesters hiervoor leden van de vaste kern van de luchtbeschermingsdienst hadden aangesteld kondigde Binnenlandse Zaken een verbod hiervoor af. Beide bewakingsdiensten konden niet in een persoon worden verenigd. De leden van de bewakingsdienst mochten ook niet worden ingezet als hulppolitie daar zij geen enkele politionele bevoegdheid bezaten. Ze stonden echter wel onder bevel van het hoofd van de plaatselijke politie. De vaststelling welke objecten, naast de gemeentehuizen, bewaakt dienden te worden lag in handen van de 'Polizeioffizier bij de gevolmachtigde van de Rijkscommissaris voor het

De kamer in het gemeentehuis na de brand op 25 januari 1943.

bezette Nederlandse gebied in de betreffende provincie. Dit kon variëren van bruggen tot kabels van het leger van de bezetter.

Nog voor de instelling van de bewakingsdienst was ook in Gemert brand uitgebroken in het gemeentehuis. Rond elf uur in de avond van 25 januari 1943 werd de brand gemeld door een van de dames Tervooren van hotel De Keizer. De alarmering van de brandweer verliep vlot, daar de loods met het brandweermaterieel pal naast het gemeentehuis was gelegen en er bij de Boerenbond, schuin tegenover, een brandput lag. Hierdoor kon het blussen snel beginnen en kon worden voorkomen dat het vuur naar andere vertrekken oversloeg. Na ruim een half uur was de felle brand door zes brandweerlieden bedwongen. De ravage in het getroffen vertrek

was groot maar het merendeel van de akten en documenten bleef gespaard. De oorzaak van de brand werd onderzocht door de politie maar werd nooit gevonden. Hoewel een vermoeden van brandstichting bleef bestaan.

Ook in het Gemertse gemeentehuis lagen, volgens voorschrift, het bevolkingsregister en de blanco persoonsbewijzen opgeslagen in een brandkast. Daarom viel ook dit gebouw onder de verplichting om het te bewaken. De distributiescheiden, stamkaarten en voorraden distributiebonnen werden aanvankelijk opgeslagen in een houten kast in het patronaatsgebouw aan de Kerkstraat. Daar was indertijd het distributiekantoor gevestigd. Nadat bevolen was dat ook deze scheidens bewaakt dienden te worden kwamen beide gebouwen dus voor bewaking in aanmerking¹. In het begin werd de wacht in het

gemeentehuis en het distributiekantoor 's nachts verzorgd door twee politiemannen per locatie. Om effectiever met het personeel om te gaan werd al snel beslist ook de distributiebescheiden gedurende de nacht in de brandkast van het gemeentehuis onder te brengen. Toen de bewaking van de gemeentehuizen 24-uur per dag diende te gebeuren werd dit een te grote belasting voor gemeenten met kleine korpsen. Dus ook voor het Gemerts politiekorps. Om aan dit bezwaar tegemoet te komen werd het toegestaan vrijwilligers voor de bewakingsdienst te werven, Joden uitgesloten. Bij voorkeur dienden deze Duitsgezind te zijn. Maar, zo werd gesteld, dat dit geen vereiste kon zijn. Sollicitanten dienden van het mannelijk geslacht te zijn en zowel geestelijk als lichamelijk gezond en van onbesproken gedrag. Duidelijk moest zijn dat de bewakingsdienst een nevenbetrekking naast het eigen beroep diende te zijn.

Wat veel sollicitanten voor de bewakingsdienst hoopten te bereiken, een vrijstelling van de arbeidsinzet in Duitsland, ging niet op. Bij een aanwijzing voor werk in Duitsland mocht men wel worden vervangen door een ander, bij voorkeur door iemand van een wat oudere leeftijd. Ook werden zij niet vrijgesteld van de meldingsplicht voor krijgsgevangenen die sinds 29 april 1943 gold.

In Gemert meldden zich in juni 1943 een zestal personen voor vrijwillige dienstneming bij de 'bewakingsdienst tegen sabotage' zoals deze nu werd genoemd. Deze vrijwilligers waren Johannes de Wild, Gerardus Geurts, Hendrikus Wilms-Floet, Frans Wilhelm van de Wielen, Petrus Gerardus Willemsen en Johan van de Laar. Zij kregen een legitimatiebewijs uitgereikt en een witte armband voorzien van het opschrift

Distributiebonnen en een distributiestamkaart

De werkloosheid in de oorlogsjaren was groot, met name in de bouw. Iedereen zonder vast werk liep het risico onder dwang te worden tewerkgesteld in Duitsland. Hein van de Laar, Piet Smits en Grardje Vereijken troffen dat lot. Terug in Gemert solliciteerde Grardje als bewaker om te voorkomen dat hij terug moest naar zijn werkgever in Obricheim (omgeving Heidelberg).

‘BEWAKINGSDIENST’ en het gemeentestempel. Per toerbeurt werden zij ingezet om, gedurende de afwezigheid van het personeel het gemeentehuis te bewaken. Tijdens hun inzet stonden de bewakers onder bevel van het hoofd van de politie. Voor elk uur dat dit personeel in werkelijke dienst was geweest ontvingen zij een vergoeding van 50 cent. Een jaar later werd het bestand aan vrijwilligers aangevuld met Frans Coolen en Lambert Siroen. Per 2 juni 1944 kregen zij hun aanstelling, drie dagen later gevolgd door Anton Siroen en Cor van den Berg uit De Mortel. Intussen was ook de uurvergoeding verhoogd tot 75 cent. Daarvan dienden nog wel de sociale lasten worden afgetrokken. Deze vergoeding diende door de gemeente te worden betaald maar het totale bedrag kon maandelijks bij de Duitse weermacht worden gedeclareerd. Per maand diende de burgemeester daartoe een opgave in te dienen. In geval zich een geval van sabotage in de gemeente had voorgedaan kon het recht op deze declaratie bij de weermacht vervallen. Ook konden de bewakers van een gesaboteerd

object persoonlijk aansprakelijk worden gesteld en kon van de gemeente een genoegdoening worden vereist.

Ondanks deze maatregelen viel een toename van het aantal aanslagen en brandstichtingen op bevolkingsregisters en overvallen op distributiekantoren in het land te constateren. Door de bezetter werden daarop strikte instructies gegeven voor het opbergen, buiten de kantooruren, van de bevolkingsadministratie, persoonsbewijzen en distributiebescheiden in een, zo veel mogelijk gesloten, brandvrije archiefluis. Het opbergen en afgeven van sleutels werd gereguleerd en de bewakingsdienst diende vastgestelde controles uit te voeren. Desondanks nam het aantal overvallen niet af waarop als aanvullende maatregel werd bepaald dat sleutels van brandkasten of kluizen, in gesloten couvert, bij de politie dienden te worden afgegeven. Slechts na identificatie van de ontvanger en noemen van het juiste wachtwoord mochten deze worden afgegeven.

Na de april-mei-stakingen van 1943 kwam op 13 mei de opdracht dat alle radiotoestellen moesten worden ingeleverd. De ingeleverde toestellen werden in Gemert opgeslagen op de zolder van het gemeentehuis. Ook deze opslagruimte diende, vanaf half juni 1943, op last van de bezetter 24 uur per dag te worden bewaakt. Hierop werd de gemeente Gemert opnieuw gemachtigd bewakers aan te trekken die 24 uur per dag deze ruimte dienden te bewaken. De heren Hubert Kuipers, Gerard Christiaan Vereijken, Theodorus Dennemans en Petrus van Gemert, Josephus van de Laar, Johannes van Dijk en Johannes Maria van Gemert werden daarop toegevoegd aan de bewakingsdienst tegen het ge-

Tontje Kamp (Antonius Verkampen 1904-1970), scheepslosser op de Donk, opperman bij Bouwbedrijf Hendriks, en in juni 1944 'bewaker'. Tontje gold als de sterkste man van Gemert. (foto begin jaren '40)

Kees van den Berg voor het pand van dokter Pannekoek in de Nieuwstraat te Gemert (ca. 1939). De boomlange Kees, vrachtwagenchauffeur bij Sjef Hendriks, bewaakte samen met Tontje Kamp in juni 1944 de stroopslag in De Mortel. Op het gemeentehuis moeten ze gedacht hebben dat met dit duo de bewaking in De Mortel optimaal verzekerd was.

Twee dagen na de overval kreeg Kees van den Berg (1908-1982) een nieuw persoonsbewijs.

bruikelijke tarief van 75 cent per uur exclusief de gebruikelijke sociale lasten. De gelden voor deze lonen konden door de gemeente worden gedeclareerd bij de betaalmeester van de Höhere SS und Polizeiführer in Den Haag. De Höhere SS und Polizeiführer vond in februari 1944 dat de bewaking van de radiotoestellen een Nederlandse zaak was en de bewakingslonen door de PTT (Post-, Telegraaf- en Telefoon diensten) vergoed moesten worden. Daarop diende de gemeente de vergoedingen hiervoor bij het hoofdbestuur van de PTT te declareren.

Strowacht

Na enkele onverklaarbare branden in voorraden stro bestemd voor het Duitse leger eiste de bezetter dat deze ook, gedurende de periode tot het transport, zouden worden bewaakt. In juni 1944 volgde, op last van de Wehrmachts-befehlshaber in den Niederlanden (WBN), de instelling van een waakdienst bij opslagplaatsen van stro in eigendom van of bestemd voor de Duitse Wehrmacht. Ook de gebruikte stroperzen vielen onder deze bewaking. Het lag voor de hand dat ook in Gemert, als overwegend agrarische gemeente, een dergelijke wachtdienst moest leveren. Zeker omdat in de nacht van 10 op 11 april 1944 vijftien ton rogge- en haverstro van boer Adrianus van Kessel op Milschot bij De Mortel op onverklaarbare wijze door brand verloren ging. Op de 12e april ging nog eens een halve ton van boer Johannes van der Ligt, ook woonachtig op Milschot, verloren en op 21 april nog eens twee ton stro van Petrus van Berlo, ook uit De Mortel. In het eerste geval bestond een ernstig vermoeden van brandstichting, in het tweede geval werd een vonk uit de houtgas-generator van een dorsmachine niet uitgesloten.

Toch hielden de strobranden in De Mortel aan want in de nacht van 30 april op 1 mei brandden weer twee stromijten op Milschot tot de grond toe af en op 8 augustus nog eens vier ton van Franciscus van der Horst uit De Mortel. Na de bevrijding stopten de Mortelse strobranden plotseling.

Daar de plaatsing van een wacht bij strovoorraden een dienstverlening aan de Duitse bezettingsautoriteiten betrof konden de vergoedingen voor de ingezette personen door de gemeente worden gedeclareerd bij de 'Chefintendant beim WBN' in Den Haag.

Sinds 2 juni 1944 werd in Gemert een strowacht ingesteld bij een voorraad stro in De Mortel van 30 ton bestemd voor de Wehrmacht. De enorme berg stro werd door de firma G. van der Heijden uit Erp tot balen geperst. Door de NSB-burgemeester Vogels werd het nodig geacht dat dit stro gedurende de nacht door twee wachten zou worden bewaakt. Hiervoor werden Cornelus Lambertus (Kees) van den Berg uit De Mortel en Antonius Wilhelmus (Toon) Verkampen uit Gemert aangewezen. Al binnen een week, op 7 juni 's nachts om drie uur, werden de beide bewakers overvallen door acht onbekende gemaskerde mannen in donkere kleren. Terwijl ze door twee man, onder bedreiging van een pistool, in bedwang werden gehouden staken de overige het stro en de pers in brand. Voordat de acht per fiets richting Gemert vertrokken, moesten beide bewakers hun persoonsbewijzen afgeven. Als advies kregen ze nog mee: "laat de boel maar branden maar tracht de belendende gebouwen te behouden". Nog even ontstond een discussie tussen de bewakers en de overvallers omdat deze ook de woning van een landwachter

in de Sint Josephstraat in brand wilden steken. Het dringende advies van beide bewakers om dat niet te doen omdat anders ook zijn ouders en de onschuldige burenen het slachtoffer zouden worden, werd gelukkig opgevolgd. Ondanks de hevige brand van de stro hebben de bewakers nog getracht deze te blussen met een slang die op de waterleiding was aangesloten en daar uit voorzorg was neergelegd. Toen dit niet lukte werd alsnog de Gemertse brandweer gewaarschuwd maar het was toen al te laat en men beperkte men zich tot het nathouden van een nabije woning. Het stro en de pers waren verloren. Mogelijk waren de overvallers gestimuleerd door het feit dat daags tevoren de geallieerden op de

kust van Normandië waren geland. De euforie van een mogelijke aanstaande bevrijding heeft op meer plaatsen het verzet doen oplaaien. Een aardige bijkomstigheid van deze verzetsdaad is dat een van de overvallers werd herkend als een Gemertse jongeman. Bewaker Verkampen heeft daags na het gebeuren diens vader opgezocht met de opmerking: "als je zoon dit nog een keer wil doen dan moet hij zich in het vervolg beter camoufleren". Deze daad van verzet heeft gelukkig voor Gemert geen directe represailles van de bezetter tot gevolg gehad. Mogelijk heeft het wel meegespeeld bij de reacties na de moord op de landwachters Smits en Verheijen anderhalve maand later.

BRONNEN:

AG 004-778 Bewakingsdiensten tijdens de oorlog.
AG 004-798 Brandbestrijding, rapporten en verslagen 1929-1944.
AG 004-1108 Distributie voorschriften en regelingen.
AG 004-1117 Distributiekring Sint Oedenrode
AG 004-798 Brandrapporten en –verslagen 1929-1944
A. van de Kimmenade-Beekmans, Gemert bezet, Gemert bevrijd, Gemert, 1994.
De Zuid Willemsvaart, 11 en 12 januari 1943. Bewakingsdienst tegen sabotage.

NOOT

1 Het vervoer van distributiebescheiden, stamkaarten, inlegvellen en bonnen, naar de gemeentelijke distributiekantoren gebeurde in ons deel van Brabant, door toedoen van de distributiekring te Sint Oedenrode. Het transport, veelal per fiets, gebeurde onder bewaking van twee politieambtenaren. Na oktober 1943 moest het transport per auto gebeuren, nog steeds onder begeleiding van twee politiefunctionarissen. De eerste opslag gebeurde dan niet meer in het patronaatsgebouw maar in de Marechausseekazerne. Tijdens het uitreiken van de bescheiden aan de bevolking diende steeds een politiemann aanwezig te zijn. De bewaking van het kantoor gebeurde in eerste instantie door twee politiemannen die 24 uur per dag in het gebouw aanwezig waren. Dit was een te grote belasting voor het Gemerts politiekorps. Daarop mocht de bewaking door twee vrijwillige bewakers gebeuren die van gemeentewege met gummistokken waren bewapend. In Gemert werden, in januari 1944, hiervoor extra aangenomen P.G. Willemsen, P.A. van Gemert en C. van Maasakkers. Direct na de aanstelling van Van Gemert kreeg de gemeente bericht dat deze nog een bedrag van 55 gulden schuldig was aan de verzorgingsofficier van de SS Nederland. De schuld dateerde uit de periode van 16 februari tot 18 maart 1944 toen hij voor dienst bij de Landstorm Nederland te Weert (eerst Landwacht genoemd: niet bedoeld de latere Landwacht van een bedenkelijk allure) was opgeroepen. Per 2 april 1944 kwam Van Gemert, als bewaker, in dienst van de Distributiekring Sint Oedenrode. Deze werkgever boekte zijn schuld bij de SS in maandelijkse termijnen af.

Ad Otten

IJzeren gordijn aan gemeentegrens Gemert-Bakel

In 1989 viel in Berlijn de muur en in 1991 viel de Sovjet-Unie uiteen. Het was gedaan met de Koude Oorlog. Het IJzeren Gordijn tussen Oost en West werd opgedoekt. Maar... ga je vandaag de dag vanuit De Mortel door de Stippelberg over de Gemertse- en Hazenhutsedijk naar de gemeentegrens van Gemert-Bakel en Venraij dan sta je daar eensklaps toch nog steeds voor een IJzeren Gordijn. Een metershoog gazen hekwerk met daarachter schildwachthuisjes en gecamoufleerde kazematten. Om daar te komen moet je bovendien eerst nog een Defensiekanaal

oversteken en een waarschuwend bord passeren met de beangstigende tekst "Levensgevaarlijk" en "Draaikolken". De uit de middeleeuwen daterende weg Gemert-Venraij loopt hier letterlijk en figuurlijk dood. In het Limburgse Venraij zijn ze voor de gemeentenaren van Gemert-Bakel kennelijk doodsbenuwd. Achter het hekwerk maar vanuit Gemert-Bakel onzichtbaar, staan tanks en installaties voor het afvuren van Patriot-, Stinger- en Hawkraketten. Zoals op één der foto's is te zien heeft men op Venraijs grondgebied bovendien de mogelijkheid om door het ophalen

IJzeren Gordijn met schildwachthuisjes en kazematten.

Stuw met 'levensgevaarlijke' borden aan het IJzeren Gordijn tussen Gemert-Bakel en Venraai.

van de stuw, Gemert-Bakel helemaal droog te leggen. Dit is namelijk de plek waar Maaswater onze gemeente wordt ingeleid en waar vroeger

het Koordekanaal (onderdeel van de Peel-Raamstelling) begon.

Bevrijding van De Hoef

In Gemert bezet – Gemert bevrijd staat een foto met bewoners van De Hoef gemaakt op bevrijdingsdag 25 september 1944 (zie blz. 173). Zij hadden de nacht doorgebracht in de kelders van de Jezuïetenbouw van het kasteel. Intussen

kennen we alle personen. Van Berdina en Leny Janssen, nu woonachtig in respectievelijk Heerenveen en Valkenswaard, kregen we alle namen en ook nog allerhande bijzonderheden. Leny heeft altijd onthouden dat ze op het kasteel

De bewoners van De Hoef met de schrik vrij gekomen, 25 september 1944. Vlnr: Adri Janssen, Corry Janssen-Otten, Mari op de arm van Marinus Janssen, Willy Gruijthuijzen, Bertha, op de arm Fransje en achter de kinderwagen Jantje Gruijthuijzen. Naast Jantje, Leny Janssen. Achter Leny, Bertje Gruijthuijzen en tenslotte Hanna en Johan van Ansem-Grassens.

gingen slapen omdat de Duitsers de huizen in De Hoef zouden opblazen. Het was daags voor de bevrijding en vanuit het kasteel te Gemert werd de aanval gedirigeerd op de door de geallieerden bevrijde Corridor bij Veghel. Op 25 september 1944 in alle vroegte besloot de Duitse kasteelbezetting (gelukkig) om op te breken en zich terug te trekken op Overloon-Venraij. Een paar uur later werd Gemert bevrijd door de Engelsen. In de voorafgaande nacht hadden met name de kinderen zich volop vermaakt (!) in de

kelders van de Jezuïetenbouw. De Hoefbewoners van de woningrij van de voormalige weeffabriek van Prinzen hadden daar allemaal matrassen tegen elkaar aangeschoven en Berdina weet zich nog goed te herinneren dat opa Van Ansem met alle kinderen steeds aan het koprollen was geweest. Iedereen had grote pret.

De foto moet zijn gemaakt door pater Loffeld vermoedelijk kort nadat de Duitsers het kasteel verlieten en de bewoners van De Hoef weer naar huis konden.

Antoon Baselmans en de Gímmense Laaj

Op de foto Antoon Baselmans uit Aalst die in een winkel in Eindhoven de 'kunst' van de handweverij demonstreert. Hij was een vakman. Dat wist iedereen. In de jaren vijftig weefde hij zelfs damast voor de Engelse koningin. Hij was het ook die in 1971 naar het wevershuis D'n Traonpot in de Gemertse Kromstraat kwam om

Antoon Baselmans uit Aalst demonstreert de 'kunst' van de handweverij (1971).

alle onderdelen van het handweefgetouw van Jasper Hendriks (Jas d'n Botter) te duiden en het samen met Piet van der Putten, Merien van Gemert en ondergetekende weer helemaal in elkaar te zetten. Alle onderdelen lagen uit elkaar in de stal. Het eerste waar Antoon ons op attendeerde was: 'Verdorie hiejr ligt nog een Gemertse Laaj'. Hij doelde daarmee op een weeflade met aan weerszijden een door een simpele handbeweging in hoogte verstelbare weefspoelbak met twee etages en op elke etage een weefspoel met verschillend garen. Handig voor het weven van bijvoorbeeld Brabants Bont. Met deze wissellade kon veel sneller van kleur garen worden verwisseld.

De opmerking van 'buitenlandse' Antoon maakte ons duidelijk dat deze innovatie van de wissellade in de handweverij, van Gemertse oorsprong moet zijn geweest. Antoon Baselmans had er in zijn jeugd jaren in Eindhoven en in Aalst nog mee gewerkt... (Voor de Gemertse weeflade zie ook: Gemerts Heem 2012 nr.2 blz.6)

